

De verbinding tussen onderwijs en onderzoek

van Dijck, G.

Published in:
Ars Aequi

Document version:
Peer reviewed version

Publication date:
2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van Dijck, G. (2008). De verbinding tussen onderwijs en onderzoek. *Ars Aequi*, 57(02), 153-157.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

(Deze bijdrage verscheen in *Ars Aequi* 2008/2, p. 153-157.)

Gijs van Dijck*

De verbinding tussen onderwijs en onderzoek

In deze bijdrage wordt beschreven welke ontwikkelingen zich voordoen en zich recentelijk hebben voorgedaan in juridisch onderzoek. Deze beschrijving dient als opstap naar de vraag hoe het juridisch onderwijs gestalte krijgt indien deze ontwikkelingen (nog meer) worden geïncorporeerd in het onderwijs.

1. Inleiding en verantwoording

Er bestaat een samenhang tussen juridisch onderwijs en juridisch onderzoek. Ideeën die een docent opdoet, of verbanden die hij bij het verzorgen van onderwijs ontdekt, kan hij in zijn onderzoek beschrijven, analyseren of verder uitdiepen. Ook zal de docent, zeker in de masterfase, zijn colleges gebruiken om ideeën te testen en te verfijnen. Ook het omgekeerde is het geval. Onderzoekresultaten zullen op een gegeven moment doorsijpelen in het juridisch onderwijs.

De wisselwerking tussen juridisch onderzoek en juridisch onderwijs heeft onder meer tot gevolg dat vernieuwing in juridisch onderzoek gevolgen heeft voor het juridische onderwijs. De vernieuwing in onderwijs en onderzoek zal niet parallel lopen, maar uiteindelijk zullen onderzoekresultaten worden geïncorporeerd in het juridisch onderwijs. De interesses van de onderzoeker die ook doceert zullen immers niet alleen tot uitdrukking komen in het onderzoek dat hij verricht, maar ook in het onderwijs dat hij verzorgt.

Het is niet bekend in welke mate de kruisbestuiving tussen onderwijs en onderzoek bestaat. Het is überhaupt de vraag of het mogelijk (en wenselijk) is om de wisselwerking in cijfers uit te drukken. Zij zal niet altijd in dezelfde mate bestaan en niet altijd even duidelijk zijn. De wisselwerking kan per jaar, universiteit, vakgebied en persoon verschillen. Dát een kruisbestuiving bestaat tussen juridisch onderwijs en juridisch onderzoek, in ieder geval kán bestaan, kan echter moeilijk worden ontkend.

* Verbonden aan de Research Group for Methodology of Law and Legal Research en universitair docent bij de vakgroep privaatrecht van de Universiteit van Tilburg.

Deze bijdrage concentreert zich op de wisselwerking tussen juridisch onderwijs en juridisch onderzoek. De vragen die hier aan de orde worden gesteld zijn

welke ontwikkelingen doen zich voor en hebben zich recentelijk voorgedaan in juridisch onderzoek;

en

hoe krijgt het juridisch onderwijs gestalte indien deze ontwikkelingen (nog meer) worden geïncorporeerd in het onderwijs?

De opzet van deze bijdrage is dat wordt begonnen met het beschrijven van de kenmerken van juridisch onderzoek, waaronder begrepen de ontwikkelingen die zich voordoen en die zich hebben voorgedaan (*par. 2*). De beantwoording van de gestelde vraag dwingt voorts tot een vergelijking tussen de huidige situatie in het juridisch onderwijs en die in het juridisch onderzoek. Daarom wordt ook de bestaande situatie van het juridisch onderwijs beschreven (*par. 3*) en worden de richtingen van het ‘nieuwe’ onderwijs verkend (*par. 4-5*). Ik concentreer mij daarbij hoofdzakelijk op het privaatrechtelijk onderwijs (en onderzoek). Met dat rechtsgebied ben ik het meest vertrouwd.

2. Kenmerken van, en ontwikkelingen in, juridisch onderzoek

2.1 Inleiding

Publicaties binnen het juridische domein richten zich, heel in het kort, op theoretische¹ en praktische² juridische problemen en vraagstukken, op de status van juridische publicaties (zijn deze aan te merken als wetenschappelijk?) en op de wijze waarop en de mate waarin onderzoekers moeten uitleggen (verantwoorden) hoe zij tot hun onderzoeksresultaten zijn gekomen.³

¹ Bijvoorbeeld op conceptueel niveau, waarin leerstukken worden ontwikkeld, met elkaar worden vergeleken of worden getoetst aan beginselen.

² Bijvoorbeeld: is rechtsregel Y adequaat danwel op de juiste wijze toegepast?

³ Zie bijvoorbeeld C.J.M.M. Stolker, ‘Ja, geléerd zijn jullie wel!’ Over de status van de rechtswetenschap’, *NJB* 2003/15, p. 766-778; G.G.A. de Geest, ‘Hoe maken we van de rechtswetenschap een volwaardige wetenschap?’, *NJB* 2004/2, p. 58-66; J.B.M. Vranken, *Mr. C. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. Algemeen deel: een vervolg*, Deventer: Kluwer 2005, p. 150-154.

In het rapport *Oordelen over rechten* uit 2005 is getracht de kenmerken van, en ontwikkelingen in, juridisch onderzoek samen te brengen.⁴ Het rapport komt tot zeven ontwikkelingen en kenmerken, waarvan er vier een (directe) relatie hebben met de inhoud van juridisch onderzoek. De andere hebben betrekking op de financiering van onderzoek en de opkomst van programmatisch onderzoek. Ik beperk mij tot het opsommen van de vier ontwikkelingen of kenmerken (hierna: kenmerken) die een directe relatie hebben met de inhoud van juridisch onderzoek. De beschrijving hiervan is deels ontleend aan het hiervoor genoemde rapport.⁵

2.2 *Kenmerk 1: Praktische en nationale oriëntatie*

Kenmerkend voor juridische publicaties is de dienstbaarheid aan de praktijk. Hiermee wordt, eenvoudig gezegd, bedoeld dat zij voor de rechtspraktijk (wetgever, rechter, advocaat, bedrijfsjurist enz.) relevant zijn en ook dienen te zijn.⁶ Van oudsher hebben proefschriften, monografieën, handboeken en artikelen dan ook een voorlichtingsfunctie. Publicaties zijn er, anders gezegd, geregeld op gericht om de rechtspraktijk op de hoogte te brengen en te houden van relevante wetsvoorstellen, jurisprudentie en andere ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld het privaatrecht, publiekrecht of internationaal recht. Voorts worden deze ontwikkelingen kritisch besproken, in die zin dat kanttekeningen worden geplaatst bij een bepaalde regel in de hoop of veronderstelling dat deze kritiek zal worden opgepikt door anderen. Dit zou uiteindelijk kunnen leiden tot het aanpassen van die regel. Het gevolg van de dienstbaarheid aan de rechtspraktijk is dat er een vloeiende overgang bestaat van wetenschappelijke publicaties naar vakpublicaties en dat auteurs van bijvoorbeeld handboeken zowel in de wetenschap als in de rechtspraktijk veel aanzien genieten.

Met de dienstbaarheid aan de praktijk hangt samen de nationale oriëntatie van juridisch onderzoek. De rechtspraktijk werkt vaak met nationaal (lees: Nederlands) recht, waardoor ook een groot deel van het juridisch onderzoek nog altijd nationaal georiënteerd is. Dit geldt in het bijzonder voor de rechtsgebieden die een sterk

⁴ *Oordelen over rechten: Rapport Commissie Voorbereiding Onderzoeksbeoordeling Rechtsgeleerdheid*, VSNU 2005, te raadplegen via www.vsnu.nl/web/p?DOWNLOAD.rapport_oordelen_over_rechten&id=62457 (laatst geraadpleegd op 1 oktober 2007)

⁵ *Oordelen over rechten: Rapport Commissie Voorbereiding Onderzoeksbeoordeling Rechtsgeleerdheid*, VSNU 2005, p. 9-13.

⁶ Stolker 2003; Asser-Vranken 2005, nr. 140-144.

nationaal karakter hebben, zoals het privaatrecht, strafrecht en bestuursrecht. Andere rechtsgebieden, zoals internationaal recht, zijn meer internationaal georiënteerd.

2.3 Kenmerk 2: Internationalisering

Ondanks de oriëntatie op het Nederlandse recht valt op dat het bestuderen en analyseren van buitenlandse rechtsstelsels ‘normaal’ is geworden. De indruk bestaat dat, met name in proefschriften, ook Amerikaans, Belgisch, Duits, Engels of Frans recht wordt beschreven en geanalyseerd. De reden dat voor deze landen wordt gekozen, is waarschijnlijk een heel praktische: de onderzoeker beheerst vaak geen andere talen dan het Duits, Engels of Frans.

Rechtsvergelijking, waaronder begrepen het analyseren van buitenlands recht zonder dit daadwerkelijk te vergelijken, heeft meestal een inspiratiefunctie. Dit houdt in dat het buitenlandse recht wordt gebruikt om beter zicht te krijgen op problemen in het Nederlandse recht of om oplossingen voor die problemen te bedenken. Ook kan rechtsvergelijking dienen om de mogelijkheden voor harmonisatie of unificatie te onderzoeken. De onderzoeker stelt zich dan de vraag of rechtsstelsels kunnen worden samengevoegd tot één rechtsstelsel.

2.4 Kenmerk 3: Multidisciplinair onderzoek

In toenemende mate worden juridische problemen geïnventariseerd of verklaard aan de hand van inzichten uit de psychologie, de economie of andere wetenschapsdisciplines dan de rechtswetenschap. Verschillende recente oraties illustreren dit, in ieder geval op het terrein van het privaatrecht. Zo maken Van Boom en Giesen gebruik van inzichten uit de (cognitieve) psychologie om de werking van het aansprakelijkheidsrecht te beschrijven en te verklaren,⁷ gebruikt Kroeze psychologische inzichten en empirische gegevens om de effecten van aansprakelijkheidsregels op het gedrag van bestuurders van vennootschappen te voorspellen,⁸ en verkent Raaijmakers de mogelijkheid van gedragsbeïnvloeding op het terrein van het ondernemings- en effectenrecht.⁹

⁷ I. Giesen, *Handle with care* (oratie Utrecht), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2005; W.H. van Boom, *Structurele fouten in het aansprakelijkheidsrecht* (oratie Tilburg), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003.

⁸ M.J. Kroeze, *Bange bestuurders* (oratie Rotterdam), Deventer: Kluwer 2005.

⁹ G.T.M.J. Raaijmakers, *De effectiviteit van regels in het ondernemings- en effectenrecht* (oratie Maastricht), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2006.

2.5 Kenmerk 4: Methodologie van onderzoek

In juridisch onderzoek, en in het recht in het algemeen, vinden discussies vaak plaats op het niveau van de resultaten. Een schrijver stelt dan een oplossing voor die in zijn ogen beter, rechtvaardiger of praktischer is dan de bestaande situatie, welke oplossing dan soms door anderen wordt bekritiseerd of wordt verworpen.

De opstellers van het rapport *Oordelen over rechten* stellen, evenals andere gezaghebbende auteurs, deze benadering ter discussie.¹⁰ In andere wetenschapsdisciplines, zoals de sociologie en de psychologie, discussieert men niet zozeer op het niveau van de resultaten, maar is het gangbaar om het debat te voeren op het niveau van het gekozen perspectief, de invalshoek of de theorie. Het is dan van belang dat de onderzoeker inzicht geeft in de keuzes die hij maakt. Daarbij gaat het voornamelijk om het ‘wat’, ‘waarom’ en ‘hoe’: wat onderzoek ik, waarom, en hoe? Dit wordt ook wel methodologie van onderzoek genoemd.

Als de onderzoeker op een goede wijze aandacht besteedt aan deze drie vragen, zo is de gedachte, maakt hij zijn onderzoek transparanter en beter controleerbaar voor de lezer. Die kan de aannames en vooronderstellingen van de auteur opsporen en controleren. Deze openheid vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek, in die zin dat de lezer eenvoudiger kan nagaan of de aannames juist zijn en of de stappen die de schrijver doorloopt om zijn onderzoeksvragen te beantwoorden, de juiste zijn.

Bij het discussiëren op het niveau van de resultaten ligt dit anders. De gemaakte keuzes blijven daar vaak verborgen. Hierdoor kan het voorkomen dat onderzoekers ‘langs elkaar heen praten’. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat de ene onderzoeker een spreekrecht in de rechtszaal voor slachtoffers van misdrijven bepleit omdat hij heeft aangetoond dat slachtoffers daar behoefte aan hebben, terwijl de andere onderzoeker het voorstel verwerpt, waarbij hij zich beroept op zijn onderzoek waarin hij heeft geconstateerd dat een spreekrecht leidt tot een substantiële verhoging van de werklast van de rechter. Als de onderzoekers hun invalshoeken (slachtoffers vs. werklast rechter) niet expliciteren, bestaat het gevaar dat zij elkaars onderzoeksresultaten verwerpen terwijl die op zichzelf ‘waar’ zijn.

Binnen het juridische domein gaat de kritiek op de juridische benadering van onderzoek soms zo ver dat wordt gesteld dat juridisch onderzoek methodologische

¹⁰ Zie noot 3.

fouten bevat, wat het onwetenschappelijk zou maken.¹¹ Anderen gaan minder ver, maar delen de constatering dat in juridisch onderzoek te weinig wordt uitgelegd wat het probleem is dat wordt onderzocht, dat te weinig wordt aangegeven welk onderzoek door anderen al is verricht en dat vraagstellingen vaak te vaag of te breed zijn.¹²

2.6 *Synthese*

Wat opvalt bij het analyseren van de kenmerken van juridisch onderzoek, is dat het in toenemende mate meerdimensionaal is geworden (en wordt). De opkomst van rechtsvergelijking en multidisciplinair onderzoek laat zien dat het recht niet (langer) vanuit slechts één perspectief hoeft, of zelfs: dient te worden bestudeerd.¹³ Vranken heeft deze ontwikkeling eerder aangeduid als de contextualisering van (privaatrechtelijk) onderzoek.¹⁴

Ter illustratie opnieuw het voorbeeld van het spreekrecht van slachtoffers. Degene die onderzoek doet naar de vraag of slachtoffers spreekrecht moeten krijgen in strafzaken, kan dit op verschillende manieren doen. Hij kan zich de vraag stellen of slachtoffers zich beter voelen als zij ‘hun woordje kunnen doen’ in de rechtszaal, maar ook in hoeverre het spreekrecht leidt tot hogere kosten en een grotere werkdruk van de strafrechter. Beide onderzoeksvragen kunnen zinvol zijn, maar toch leiden tot verschillende uitkomsten, in die zin dat in het ene geval de conclusie is dat het invoeren van een spreekrecht geen goed idee is, en dit in het andere geval wél verstandig is. Hieruit blijkt het meerdimensionale karakter van juridisch onderzoek: een probleem kan vanuit meerdere perspectieven worden bekeken. Dit kan er zelfs toe leiden dat een probleem vanuit het ene perspectief wél een probleem is en vanuit het andere perspectief niet.

Het meerdimensionale karakter (of: contextualisering) van onderzoek verklaart de behoefte aan, en opkomst van, een goede methodologie. Immers, door de opkomst en ontwikkeling van het meerdimensionale onderzoek is het waarschijnlijk dat methodologie van juridisch onderzoek in toenemende mate aan belang zal winnen. De hoeveelheid aan invalshoeken dwingt tot het maken van keuzen, die ten behoeve van

¹¹ Zie bijvoorbeeld De Geest 2004.

¹² Zie onder andere Stolker 2003; Asser-Vranken 2005, nr. 150-154.

¹³ Zo ook H. Franken, ‘Rechtsgeleerdheid in de rij der wetenschappen’, *NJB* 2004/28, p. 1405.

¹⁴ Asser-Vranken 2005, nrs. 110-115.

de betrouwbaarheid van het onderzoek dienen te worden verantwoord en dienen te worden geëxpliciteerd.

Aandacht voor methodologie dwingt tot het expliciteren van de gekozen invalshoek. Dit geeft niet alleen een richtsnoer aan de onderzoeker om te bepalen waar hij wel over moet uitweiden en waarover niet, maar het wordt ook voor de lezer beter controleerbaar in hoeverre de resultaten van de onderzoeker betrouwbaar zijn. Immers, als de onderzoeker zijn keuzes en invalshoek niet zou expliciteren en verantwoorden, dan bestaat het risico dat hij ‘alles’ lijkt te onderzoeken of zijn eigen invalshoek verabsoluteert. Dit houdt in dat de onderzoeker geen beperkingen aanbrengt aan zijn onderzoek, zodat geen betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan, of dat hij ‘vergeet’ dat het probleem dat is onderzocht, vanuit een ander perspectief helemaal geen probleem hoeft te zijn.

3. Stand van zaken in onderwijs

Hoe anders is het juridisch onderwijs. Waar het juridisch onderzoek meerdimensionaal (aan het worden) is, is het juridisch onderwijs overwegend ééndimensionaal. Dit blijkt onder andere uit een klein onderzoek dat door mij is uitgevoerd.¹⁵ Van de verschillende rechtenfaculteiten in Nederland is in de studiegidsen en andere openbare bronnen informatie verzameld aan de hand waarvan is geïnventariseerd waarop privaatrechtelijke bachelorvakken zich richten.¹⁶ De reden dat is gekozen voor het privaatrecht, is dat ik daarvan het beste de inhoud van een cursus kan beoordelen. Voor zover ik het kan overzien, is het onwaarschijnlijk dat de resultaten anders zijn bij andere rechtsgebieden.

Het kan voorkomen dat niet alle vakken die daadwerkelijk worden gegeven aan de verschillende faculteiten terugkomen in het overzicht dat hierna volgt. In een aantal bachelors kunnen studenten kiezen uit vakken die heel divers zijn. Voorts zijn niet alle websites en studiegidsen even toegankelijk. Daarom dient het overzicht slechts en louter te worden gezien als een indicatie (of wellicht beter: een illustratie) en niet als een specifieke weergave van de werkelijkheid.

¹⁵ Met dank aan Jolien Witsmeer, die in haar hoedanigheid van student-assistent veel voorwerk heeft verricht.

¹⁶ Het bleek gezien de uiteenlopende en soms complexe aard van de opzet en inhoud van de verschillende masters niet mogelijk om de privaatrechtelijke mastervakken op een overzichtelijke wijze te vergelijken.

In onderstaand overzicht is een onderscheid gemaakt tussen de focus op (a) geldend recht, dat wil zeggen Nederlands recht, internationaal privaatrecht e.d., (b) reflectieve vakken, die zich richten op ontwikkelingen in vakgebieden, op vergelijkingen tussen rechtsgebieden of tussen rechtsstelsels danwel anderszins het geldende recht in perspectief plaatsen of kritisch bespreken en (c) vakken met aandacht voor onderzoeksvaardigheden, waarmee wordt bedoeld op het behandelen van de positie van de onderzoeker ten opzichte van de praktijkjurist, op het doen van onderzoek etc.

Het overzicht laat zien dat de privaatrechtelijke bachelors in Nederland in overwegende mate gericht zijn op het bijbrengen van het geldende recht.

Overzicht privaatrechtelijke bachelors (collegejaar 2006-2007)¹⁷

<i>Universiteit</i>	<i>Aantal privaatrechtelijke bachelorvakken</i>	<i>Bachelorvakken waarin geldend recht centraal staat (aantal)</i>	<i>Bachelorvakken met reflectieve inslag (aantal)</i>	<i>Bachelorvakken met aandacht voor onderzoeksvaardigheden (aantal)</i>
Amsterdam (UvA)	9	8	2	0
Amsterdam (VU)	8	8	0	0
Groningen	5	5	0	0
Leiden	5	3	2	0
Maastricht*	5	5	0	0
Nijmegen	6	5	1	0
Rotterdam	6	6	0	0
Tilburg	6	5	2**	0
Utrecht***	?	?	?	?
Totaal	50	45	7	0

* Moeilijk te beoordelen in verband met een geïntegreerde onderwijsvorm

** Eén vak bestaat uit drie richtingen waaruit studenten kunnen kiezen. Eén van die richtingen is privaatrechtsgeschiedenis, dat is aangemerkt als een vak met reflectieve inslag.

*** De structuur maakt dat de opleiding zich niet laat vangen in het schema.

Het spreekt voor zich dat de informatie uit studiegidsen beperkt is. In de concrete invulling van (privaatrechtelijke) bachelorvakken worden ongetwijfeld accenten

¹⁷ Omdat een vak meer dan één component (geldend recht, reflectief, onderzoeksvaardigheden) kan beslaan, is het in het schema mogelijk dat de optelsom van de componenten het aantal bachelorvakken per faculteit overstijgt.

gelegd op reflectie en onderzoeksvaardigheden. Voorts zal in (privaatrechtelijke) mastervakken wellicht meer aandacht zijn voor reflectie en onderzoeksvaardigheden. Toch verbaast het hoeveel faculteiten en vakgroepen zich profileren door nadruk te leggen op het geldende recht. Een willekeurige selectie uit verschillende studiegidsen:

- ‘Het gaat daarbij om de rechtsgevolgen van onrechtmatig handelen buiten overeenkomst.’
- ‘In het contractenrecht komt aan de orde wat een contract is, wanneer en hoe een contract tot stand komt en hoe contracten beëindigd kunnen worden.’
- ‘Kennis en begrip van de grote lijnen van het Vennootschaps- en rechtspersonenrecht. Dit houdt in kennis van het systeem van de wet (met name boek 2 BW), begrip van de belangrijkste algemene leerstukken van het rechtspersonenrecht en van de verschillende rechtsvormen, alsmede inzicht in de verscheidenheid aan aspecten die juridische problemen in dit rechtsgebied hebben.’
- ‘Doelstelling is het verwerven van inzicht in de hoofdlijnen hiervan en het toepassen van de regelgeving op eenvoudige casusposities.’
- ‘Het vak beoogt een eerste inleiding te geven en de student een gedegen basiskennis te verschaffen van het gehele burgerlijk procesrecht.’
- ‘De student heeft grondige (basis)kennis van en (kritisch) inzicht in het burgerlijk recht.’
- ‘De student is in staat om (eenvoudige) juridische teksten waaronder jurisprudentie, literatuur en wetgeving, te begrijpen en te analyseren.’
- ‘Welk recht geldt er tussen burgers onderling? Dit is de hoofdvraag van het rechtsgebied dat ook ‘burgerlijk recht’ wordt genoemd. Je gaat dieper in op het verbintenissen- en goederenrecht. Hoe komt bijvoorbeeld een overeenkomst tot stand? Welke rechten heb je als de andere partij zich niet aan de overeenkomst houdt? Kun je schadevergoeding eisen en hoeveel?’
- ‘Wie met goed gevolg het vak afsluit heeft begrip van het systeem en de gelaagde structuur van het Burgerlijk Wetboek en is in staat om (eenvoudige) casusposities op te lossen, waarbij de beide onderdelen van het privaatrecht geïntegreerd aan de orde komen.’

De informatie die uit mijn onderzoekje volgt, stemt overeen met het beeld dat Vranken schetst over het juridisch onderwijs. Hij stelt bijvoorbeeld dat nagenoeg de gehele juridische opleiding in het teken staat van het onder de knie krijgen van de vaardigheid om casus op te lossen: ‘de docenten bespreken casus en doen voor hoe ze

opgelost moeten worden. Ze geven aan wat daarbij komt kijken, welke argumenten tellen en welke afwegingen moeten worden gemaakt'.¹⁸ Ook hieruit blijkt het (vaak) eendimensionale karakter van het juridisch onderwijs.

4. Het 'nieuwe' juridisch onderwijs

4.1 Meerdimensionaal onderwijs en het werken met rolmodellen

Als de kenmerken van, en ontwikkelingen in, juridisch onderzoek verder worden geïntegreerd in het juridisch onderwijs, heeft dit tot gevolg dat het juridisch onderwijs zich in toenemende mate zal richten op rechtsvergelijkende beschouwingen en inzichten die zijn opgedaan in andere wetenschapsdisciplines, zoals psychologie, sociologie en economie. Besprekingen van het geldende recht zullen daarmee niet verdwijnen, maar er zal, zo is mijn verwachting, steeds vaker een wisselwerking van het geldende recht en reflectie op dat recht plaatsvinden.

Het vanuit verschillende invalshoeken bestuderen van het recht brengt mee dat studenten, net als onderzoekers, zich bewust dienen te worden van de manieren waarop zij naar het recht kunnen kijken en van de verschillende manieren om met het geldende recht om te gaan. Om dat besef bij te brengen, helpt het om de verschillende invalshoeken en perspectieven te expliciteren. Een hulpmiddel hierbij kan zijn om de perspectieven en invalshoeken te herleiden of te reduceren tot de rolmodellen die ook in juridisch onderzoek lijken terug te komen. Ik onderscheid er drie: die van de rechter, de wetgever en de onderzoeker. Bij ieder van deze rolmodellen dient te worden bedacht dat het gaat om *rolmodellen* (je doet *alsof* je ... bent).

4.2 Rolmodel van de rechter

Dit rolmodel kenmerkt zich doordat de jurist (rechter, advocaat, bedrijfsjurist, onderzoeker etc.) langs dezelfde lijnen als de rechter zoekt naar het antwoord op een juridische vraag. Als hij bijvoorbeeld een arrest analyseert, gaat hij na of hij tot dezelfde uitkomst zou zijn gekomen in het geval hij de rechter zou zijn geweest. Kenmerkend voor dit rolmodel is de beperking dat niet buiten het geldende recht mag worden getreden. De bronnen om het geldende recht vast te stellen – meestal de wet, wetsgeschiedenis, jurisprudentie en soms de literatuur – en de hiërarchie die geldt

¹⁸ Asser-Vranken 2005, nr. 6.

binnen deze rechtsbronnen (Hoge Raad > Rechtbank), vormen de leidraad om het juridisch probleem op te lossen danwel de juridische vraag te beantwoorden.

4.3 *Rolmodel van de wetgever*

In tegenstelling tot het rolmodel van de rechter, ontbreekt bij het rolmodel van de wetgever de binding aan het geldende recht. Binnen dit rolmodel lost de – meestal – onderzoeker of wetgever dan ook niet zozeer casus op, maar stelt deze regels ter discussie, doet voorstellen tot aanpassing van die regels, of gaat na welke oplossing voor een bepaald probleem het meest wenselijk is. Kenmerkend voor dit rolmodel is dat degene die voorstellen doet om het geldende recht te veranderen, dit doet alsof hij de wetgever is. Hij probeert aan de hand van (rechtspolitieke) argumenten anderen te overtuigen van zijn gelijk of zijn/haar oplossing. Daartoe wordt geprobeerd de argumenten vóór te benadrukken en tegenargumenten te ontkrachten. Kenmerkend voor dit rolmodel is dan ook dat ‘anything goes’: bij het innemen van een bepaald (juridisch) standpunt kunnen in beginsel alle belangen worden gewogen en zijn alle argumenten in beginsel relevant.

4.4 *Rolmodel van de onderzoeker*

Net als bij het rolmodel van de wetgever, is men ook in het rolmodel van de onderzoeker niet gebonden aan het geldende recht. Het verschil met het rolmodel van de wetgever is echter dat de onderzoeker een specifieke, afgebakende invalshoek kiest. Daarbij onderkent hij, althans dat dient hij te doen, de beperkingen van de gekozen invalshoek. Hij houdt derhalve rekening met een afgebakend aantal belangen of beoordeelt de belangen aan de hand van een afgebakende invalshoek. Degene die bijvoorbeeld onderzoek doet naar het spreekrecht van slachtoffers in het strafproces, kijkt alleen naar de behoeften van het slachtoffer, of onderzoekt de extra tijd en kosten die een spreekrecht meebrengen. Hier wordt dan ook niet, zoals in het rolmodel van de wetgever, de allesomvattende oplossing bepleit, maar er worden ‘slechts’ uitspraken gedaan vanuit het gekozen perspectief. Daarmee worden de uitspraken betrouwbaarder en beter controleerbaar in vergelijking met het perspectief van de wetgever, maar de keerzijde is dat de uitspraken een beperkte reikwijdte hebben, namelijk beperkt tot het gekozen perspectief. Dit perspectief kan van alles zijn, uiteenlopend van een (specifiek) internsystematisch perspectief (bijvoorbeeld

vergelijking met ontwikkeling in ander rechtsgebied) tot een invalshoek vanuit een ander wetenschapsgebied.

5. Tot slot

De bijdrage van deze rolmodellen aan het juridisch onderwijs (en onderzoek) is tweeledig. Ten eerste laten zij zien op welke manieren het recht kan worden bestudeerd, en welke kenmerken en beperkingen deze verschillende manieren hebben. Op deze wijze wordt duidelijk dat het geldende recht kan worden toegepast en kritisch kan worden besproken, en dat op verschillende wijzen. Dit laatste kan vanuit het geldende recht zelf (intern perspectief), waarbij een vraag kan zijn of de rechter in een bepaald geval het geldende recht op de juiste wijze heeft toegepast (rolmodel rechter). Ook het kritisch bespreken van het geldende recht vanuit een extern perspectief (rolmodel wetgever of onderzoeker) is mogelijk.

Voorts – ten tweede – kunnen door het gebruik van de rolmodellen methodologische fouten worden voorkomen. Hiermee wordt gedoeld op de situatie waarin iemand bijvoorbeeld wenselijk recht bepleit met een beroep op het geldende recht¹⁹, waarbij men vergeet dat bij het bepleiten van wenselijk recht niet de hiërarchie (wet, wetsgeschiedenis, jurisprudentie) geldt zoals in het geldende recht.

¹⁹ Vergelijk G. van Dijck & N.W.M. van den Heuvel, 'Discussiëren over goederenrecht', *TvI* 2004/4, p. 191-200, waarin is geconstateerd dat rechtswetenschappers de 'kan het'-vraag ('past deze oplossing in het systeem?') en de 'moet het'-vraag ('is de oplossing wenselijk?') vaak niet scherp onderscheiden.